

ULUSLARARASI DÜZENLEMELERE GÖRE AZINLIK STATÜSÜNDE OLMAYAN FARKLI ETNİK KÖKENLİ ÇOCUKLARIN ANA DİL EĞİTİMİ HAKKI VE TÜRKİYE¹

ACCORDING TO THE INTERNATIONAL CONVENTIONS RIGHT OF THE NATIVE LANGUAGE EDUCATION OF NON-MINORITY CHILDREN OF DIFFERENT ETHNIC ORIGINS AND TURKEY

Yrd. Doç. Dr. Süleyman DOST²

ÖZ

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin eğitim hakkını düzenleyen 29. maddesinin a bendinde "Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yetilerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi" ve d bendinde "Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik, ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhu ile özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması" amaçlarından bahsedilmektedir.

Sözleşme'nin 30. maddesi "Soya, dine ya da dile dayalı azınlıkların ya da yerli halkların var olduğu Devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakılamaz." demektedir.

Yine Sözleşmenin 12. ve 13. maddelerinde "çocukların kendilerini ilgilendiren konularda görüşlerine saygı gösterilmesi ve görüşlerini ifade etme" hakları düzenlenmektedir. Sözleşmenin yukarıda verilen ilgili hakları bağlamında çocukların ana dil eğitimi son derece önemlidir. Çocukların kendini ve görüşlerini en iyi ana dilinde ifade edebileceği olgusu bu hakkın önemini göstermektedir.

Azınlık statüsünde olan çocukların ana dil eğitimi, bu statülerini sağlayan mevzuat (genellikle bir sözleşme) ile güvence altına alınmakta ve azınlıklar tarafından kurulan okullarda sağlanmaktadır. Ancak azınlık statüsünde olmayan farklı etnik kökenli çocuklar bu haktan gereği gibi yararlanamamaktadır. İşbu makalede azınlık statüsünde olmayan bu çocukların ana dil eğitimi sorunu ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Azınlık, hak, çocuk, dil, Çocuk Hakları Sözleşmesi

Jel Kodları: K33, K37, K30, K39

ABSTRACT

Article 29/a and 29/d of the United Nation's Convention on the Rights of the Child which regulating education raights says: "The development of the child's personality, talents and mental and physical abilities to their fullest potential" and "The preparation of the child for responsible life in a free

¹ Bu çalışma, Kırıkkale Üniversitesi ve Mutlu Çocuklar Derneği tarafından, 18-19 Mayıs 2012 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu'nda sunulan "Azınlık Statüsünde Olmayan Farklı Etnik Kökenli Çocukların Ana Dil Eğitimi Hakkı Sorunu" başlıklı bildirinin güncellenerek ve geliştirilerek, makale formatında düzenlenmiş halidir.

² Süleyman Demirel Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Öğretim Üyesi, e-posta: suleymandost@sdu.edu.tr

society, in the spirit of understanding, peace, tolerance, equality of sexes, and friendship among all peoples, ethnic, national and religious groups and persons of indigenous origin”

Article 30 of the United Nation’s Convention on the Rights of the Child says: “In those States in which ethnic, religious or linguistic minorities or persons of indigenous origin exist, a child belonging to such a minority or who is indigenous shall not be denied the right, in community with other members of his or her group, to enjoy his or her own culture, to profess and practise his or her own religion, or to use his or her own language.”

In addition Article 12 and 13 of the United Nation’s Convention on the Rights of the Child Express “to show respect for views and right to express those views freely in all matters affecting the themselves” Given above the context of the Convention on the rights of the children native language education is extremely important. Because children express themselves in best way in native language

Children of minority take native language education its schools which provides the status of legislation. However children of non- minority doesn’t benefit from this right required. For his reason, in this paper it is discusses the problem of the native language education for children of non-minority.

Keywords: *Minority, right, child, language, Convention on the Rights of the Child*

Jel Codes: *K33, K37, K30, K39*

1. GİRİŞ

Çocuk hakları, *çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlâkî bakımlardan özgürlük ve saygınlık içinde, sağlıklı ve normal biçimde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararları* olarak tarif edilmiştir. (Akyüz, 2012: 3) Çocukların bu haklarını koruma ve geliştirme düşüncesiyle 1924 ve 1959 yıllarında uluslararası nitelikte Çocuk Hakları Bildirgeleri yayımlanmıştı. Ancak zaman içinde hızla gelişen ve kalkınan dünyamızda çocukların haklarının korunması, onların ihmal ve istismardan uzak tutulmalarının sağlanması için yalnızca bir iyi niyet ifadesi olan bildirgeler yeterli olmamıştır. Bu nedenle devletler açısından bağlayıcı niteliği olan evrensel ve bölgesel düzeyde uluslararası belgelere ihtiyaç olduğu gerçeği ortaya çıkmıştır. Bu amaçla 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler üyesi devletlerin tamamı bu Sözleşmeyi imzalamıştır. Türkiye Sözleşme’yi 14 Eylül 1990’da imzalamış, 1994 yılında onaylamıştır. 1995 yılında ise Sözleşme, Türkiye açısından yürürlüğe girmiştir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin Türkiye’deki uygulanmasından sorumlu koordinatör kuruluş olarak belirlenmiştir.

Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuğun yüksek yararını dikkate alan (ÇHS, m.3) onu bir birey olarak hakları olduğunu kabul eden, dünyadaki bütün çocukların yaşam kalitesini hak ettikleri düzeye çıkarmayı amaçlayan bir sözleşmedir. Sözleşme, çocukların korunması konusunda sadece ahlaki ilkelere veya insani duygulara başvurmakla yetinmemiş, çocukların sahip olduğu temel hakları uluslararası hukuk açısından bağlayıcı bir şekilde tanımlamıştır. Sözleşme’nin tarafı olan devletler, Sözleşme’de sayılan bu hakları kendi iç mevzuatı ile gerçekleştirme yükümlülüğü altındadırlar. Sözleşme, çocuğu, ailenin veya devletin üzerinde hâkimiyet kuracağı, ergin olmayan, henüz gelişimini tamamlamamış basit bir varlık olarak değil, aksine onun da bir insan olduğu anlayışından yola çıkmıştır. Her insan gibi, her çocuğun da bu dünyada bireysel hakları vardır. Velayet yetkisine sahip olanlar ve devlet kurumları çocuğun menfaatlerini onu temsilen savunmak ve korumak durumundadırlar. Sözleşme çocukları bir nesne olarak değil, aksine bir süje olarak,

olgunluklarına göre menfaatlerini gerçekleştirebilecek haklara sahip özerk kişiler olarak kabul etmiştir. Kısacası Sözleşme, çocukların yaşamıyla ilgili temel ilkeleri, çocukların korunmasını ve toplumsal yaşama katılmasını öngören önemli bir belgedir. (Metin, 2005: 125)

UNICEF tarafından “Çocukların Yararına Bir Magna Charta” olarak nitelendirilen Sözleşme, çocuk haklarını düzenlerken dört temel ilkeye dayanmıştır: Eşitlik, çocuğun yüksek yararının korunması, yaşama ve gelişme hakkı, çocuğun düşüncesine ve iradesine saygı gösterme. (Metin, 2005: 126, Akyüz, 2012: 6-7; Gülan ve Şirin, 2011: 22; Kaya, 2011: 1-17; Canbulut, 2014: 85-94) Bu ilkeler çerçevesinde hiçbir çocuk, hangi sebeple olursa olsun ayrımcılığa tabi tutulamaz. Çocuk yararı, devletin bütün faaliyetlerinde öncelikle dikkate alınması gereken bir bakış açısıdır. Sözleşme, yaşama hakkını güvence altına almakla yetinmemiş, devletlerden çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı göstermelerini istemiştir. Çocuklar yaşlarına ve olgunluklarına göre bir kişi olarak ciddiye alınmalı ve saygı görmelidir. Düşüncelerini serbestçe açıklayabilmeli ve görüşleri alınmalıdır. Devletler, çocukları ilgilendiren konularda karar alırken onların doğrudan veya dolaylı olarak etkide bulunmasını sağlayacak önlemler almalıdır. (Metin, 2005: 126)

Sözleşme, çocukların sahip olduğu hakların sadece belge üzerinde kalmayıp hayata geçirilmesini de düzenlemiştir. Bu amaçla Sözleşme’de güvence altına alınan hakların, taraf devletler tarafından sağlanıp sağlanmadığı İzleme Komitesi tarafından izlenmektedir. Ancak bu izlemenin etkin bir yaptırım sonucu olmadığı için eleştirilmektedir. (Doek, 2016: 99)

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 2. Maddesi, *ayrımcılık gözetmeme* ilkesini benimsemiştir. Sözleşme’ye göre taraf Devletler, bu Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, anne babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanırlar ve taahhüt ederler.

Sözleşme’nin 30. Maddesi, “Soya, dine ya da *dile* dayalı azınlıkların *ya da yerli halkların var olduğu Devletlerde*, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve *kendi dilini kullanma* hakkından yoksun bırakılamaz” demektedir.

Sözleşme’nin eğitim hakkını düzenleyen 29. maddesinin a bendinde “Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yetilerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi” ve d bendinde “Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik, ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhu ile özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması” amaçlarından bahsedilmektedir.

Yine Sözleşmenin 12. ve 13. Maddelerinde, “çocukların kendilerini ilgilendiren konularda görüşlerine saygı gösterilmesi ve görüşlerini ifade etme” hakları düzenlenmektedir. Sözleşme’nin yukarıda verilen ilgili hakları bağlamında *çocukların ana dil eğitimi ve öğretimi* son derece önemlidir. Konunun, (aşağıda belirtilen) diğer uluslararası belgelerde de düzenlemesi, bu konunun ele alınmasını gerektirdiğini göstermektedir.

Azınlık statüsünde olan çocukların ana dil eğitimi, bu statülerini sağlayan mevzuat (genellikle bir sözleşme) ile güvence altına alınmakta ve azınlıklar tarafından kurulan eğitim kurumlarında sağlanmaktadır. Ancak azınlık statüsünde olmayan ve farklı etnik

kökenli çocuklar genel eğitime tabi tutulmakta ve dolayısıyla azınlık statüsündeki çocukların sahip olduğu *ayrıcalıklardan* yararlanamamaktadır. Bu görüşün aksini savunanlar da vardır. Onlara göre bir gurubun azınlık olarak tanınması o guruba ne avantaj ne de dezavantaj sağlar. (Kaya, 2011: 7) Ancak uygulamada azınlık statüsü verilen gurupların avantajlı oldukları açıkça görülmektedir. Özellikle ana dil eğitim hakkı bağlamında tartışılması ve devletin tabi olduğu uluslararası yükümlülükler kapsamında değerlendirilmesi gerekir.

Bilindiği gibi Türkiye’de, Lozan Barış Andlaşması ile azınlık statüsü tanınmış topluluklar bulunmaktadır. Bu statü ile söz konusu topluluklar, eğitim hakkına ve bu arada, bu bildirin konusu olan ana dil eğitimi/öğretimi ile ilgili bazı ayrıcalıklı haklara sahip bulunmaktadır. Ancak Türkiye’de azınlık statüsü tanınmayan farklı etnik kökenden gelen vatandaşlarımız da yaşamaktadır. İşte bu çalışmada azınlık statüsünde olmayan farklı etnik kökenden gelen çocukların ana dil eğitim hakkı, başta Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi olmak üzere diğer uluslararası belgeler bağlamında değerlendirilmiştir.

Çalışmada öncelikle ana dil, resmi dil, azınlık gibi temel kavramlar ve bu kavramların uluslararası hukuk belgelerindeki durumu ele alınmıştır. Daha sonra Türkiye’deki azınlıkların eğitim ve ana dil eğitimi hakları üzerinde durulmuştur. Sonunda da azınlık statüsünde olmayan farklı etnik kökenden gelen çocukların ana dil eğitimi hakkı, uluslararası düzenlemeler çerçevesinde incelenmiş, Türkiye bağlamında sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

2. BAZI TEMEL KAVRAMLAR

2.1. Ana Dil

Ana dil konusu, bir kişinin/çocuğun özellikle birden çok dili biliyor olması halinde karşımıza çıkmaktadır. Aslında kişinin bildiği hangi dilin, ana dil olduğu konusunda tartışmalar mevcuttur. Nitekim ana dil kavramı farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Kişinin ilk öğrendiği dil, kişinin en iyi bildiği dil, kişinin en çok kullandığı dil, kişi ile özdeşleşen dil (dâhili tanımlama) ya da başkaları tarafından bir ana dili konuşanı olarak tanımlanan kişinin dili (harici tanımlama) gibi pek çok tanım bulunmaktadır. Söz konusu tanımlar daha çok dilbilimi açısından yapılan tanımlardır. Hukuksal olarak ise resmi dil/devlet dili, bölgesel ve azınlık dili gibi çeşitli dil kavramları karşımıza çıkmaktadır. (Terzioğlu, 2007: 92-93) Türk hukukunda ana dil kavramının *kişinin kendisini daha iyi ifade edebildiği dil* olarak tanımlandığını söyleyebiliriz. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 202. maddesine göre, sanık, iddianamenin okunması ve esas hakkındaki mütalaanın verilmesi üzerine sözlü savunmasını, kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği başka bir dilde yapabilir. Ayrıca *dil ile kimlik* arasında yakın bir ilişkinin bulunduğu ifade edilmiştir. (Norton, 1997: 410)

2.2. Resmi Dil

Resmi dil kavramı uluslararası hukukta sıklıkla kullanılmasına rağmen uluslararası hiçbir belgede *resmi dil* tanımı bulunmamaktadır. Uluslararası hukukta devletlerin uluslararası hukuk açısından resmi bir dil ilan etmek zorunluluğu bulunmadığı gibi birden fazla resmi dil ilan etmek yükümlülüğünün olmadığı genel olarak kabul edilmektedir. Buna rağmen devletler bir dili *resmi dil* olarak kabul ve ilan etmişse bunun doğurduğu bazı sonuçlar vardır: 1) Birden fazla dili resmi dil olarak belirlemiş devletlerde bu dillerin hukuki etkileri aynı olup, biri diğerine göre daha resmi ya da öncelikli değildir. 2) Resmi dil kamu makamlarının kendi arasında ve idari makamlarla vatandaşlar arasındaki iletişimin aracıdır.

- 3) Resmi dilin kullanımı ister özel ister kamusal alan olsun ülkenin her yerinde geçerlidir.
- 4) Vatandaşın kamu makamlarıyla ilişkisinde kamu makamlarının bu dili bildiği varsayılır.
- 5) Vatandaşların bir iletişim aracı olarak resmi dili asgari düzeyde bildiği kabul edilir. Mahkemelerde savunma yetersizliği hariç, aksi durum resmen ispat edilmelidir.
- 6) Ulusal eğitim sistemine zorunlu bir ders olarak resmi dil dâhil edilir. (Terzioğlu, 2007: 93-94)

2.3. Bölgesel veya Azınlık Dili

Bir ülkede çok sayıda farklı dil konuşuluyor olması mümkündür. Konuşulan bu diller, bu dili konuşan kişiler açısından kendini ifade etme aracıdır. Daha da ötesi kişilerin ifade özgürlüğünün de temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle 1992 tarihinde Avrupa Konseyi tarafından Bölgesel veya Azınlık Dilleri Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi kabul edilmiştir. (Türkiye bu Sözleşme'ye taraf değildir.) Sözleşme'nin 1. maddesine göre, *bölgesel diller veya azınlık dilleri*, bir devletin toprakları içinde bu devletin geriye kalan nüfusundan sayıca daha az bir grup oluşturan vatandaşları tarafından geleneksel olarak kullanılan ve devletin resmi dil(ler)inden farklı olan dillerdir. Bu diller, devletin resmi dilinin lehçeleri ve/veya göçmen dillerinin lehçeleri kapsamının dışındadır.

2.4. Azınlık Kavramı

Uluslararası hukukun en tartışmalı konularından birisi de azınlıklardır. Yönetimde temsil, self-determinasyon, ana dil, eğitim gibi pek çok konu azınlık kavramı bağlamında tartışılmaktadır. *Azınlık* kavramı, içinde yaşadığı toplumun genel yapısından, ırk, dil, din, kültür ve millet olarak ayrılan ve genel nüfusa oranla daha küçük toplulukları ifade etmektedir. Ancak, üzerinde tam olarak uzlaşmış bir *azınlık* tanımı bulunmamaktadır. (Pazarcı, 2011: 210-211; Sur, 2015: 127) Bunun nedeni de azınlıkların içinde buldukları farklı şartlardan kaynaklanmaktadır. (Anar, 1997: 36) Azınlık sayılan bazı topluluklar belirli bölgelerde *yoğunluklu* olarak yaşarken, bazıları da ulusal topluluğun içine dağılmış durumdadırlar. Bazı azınlıklar güçlü bir kimlik bilincine sahipken, bazıları da yalnızca kendi ortak miraslarını yaşatma düşüncesine sahiptirler. Bunlardan başka, sayı, baskın olamama, etnik veya ulusal kimlikte, kültürde, dil veya dinde farklılıklar gösterme gibi ölçütler de vardır. (Okutan, 2004: 61) Ancak, uluslararası hukukta azınlık kavramına ilişkin genel kabul görmüş bir tanım yoktur. (Çavuşoğlu, 2001: 151)

Uluslararası hukuk uygulamasında devletler, genellikle uluslararası anlaşmalar yoluyla kendi ülkesinde yaşayan belirli bir topluluğa *azınlık statüsü* tanımaktadır. Örneğin Türkiye, 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'nın "Azınlıkların Korunması" bölümünde *sözünü ettiği gayrimüslim topluluklara* azınlık statüsü tanımıştır. (Oran, 2001: 151-152) Diğer ülkelerde de benzer uygulamalar görülmektedir. Ancak uluslararası hukuk ve insan hakları alanındaki gelişmeler bu statünün içeriğinde değişmelere yol açmaktadır.

Bir topluluğa azınlık statüsünün tanınması bu topluluğun, ana unsurun sahip olduğu haklara sahip olmasının yanında kendi kimlik ve kültürlerini koruma araçlarını da sağlamaktadır. Ancak azınlık haklarının bireysel mi yoksa grup hakkı mı olduğu konusunda tartışma vardır. (Algan, 2007: 62) Diğer taraftan azınlık hakları statüsü, söz konusu topluluğa insan haklarından *daha özel* bir koruma sağlamaktadır. (Arsava, 1993: 33) Azınlıkların buldukları devlet tarafından korunmasına karşılık *sadakat* yükümlülüğünden bahsedilmektedir. (Okutan, 2004: 62) Milletler Cemiyeti dönemindeki, Uluslararası Sürekli Adalet Divanı, Arnavutlukta azınlık okulları ile ilgili 1935 yılında verdiği tavsiye kararında, azınlık anlaşmalarının, azınlığı diğer vatandaşlarla *eşit hale getirmek* amacının yanında, onların kültür ve kimliklerini koruma için araç niteliğinde olduğunu belirtmiştir. (Ergin, 2010: 6)

Bu çalışmanın konusu doğrudan azınlıklar değildir. Şimdiye kadar yapılan açıklamalar, ilerleyen satırlarda ele alınacak konulara temel teşkil etmesi bakımından yapılmıştır. Uluslararası bazı belgelerde azınlık statüsü ve sahip oldukları ayrıcalıklar düzenlenmiştir. Ancak azınlık statüsü bulunmayan topluluklar hakkında genellikle uluslararası düzenlemelerde bir hüküm bulunmamaktadır.

3. ULUSLARARASI BELGELERDE AZINLIK STATÜSÜ

Azınlık statüsünün düzenlendiği çok sayıda uluslararası belge bulunmaktadır. Uluslararası bu belgeleri *hazırlayan kurumlar açısından* üç grupta toplamak mümkündür: İlk grupta Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan belgeler, ikinci grupta Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan belgeler ve üçüncü grupta ise AGİK/AGİT sürecinde hazırlanan belgeler. (Ergin, 2010: 9) Bu belgeler aynı zamanda AB'nin, aday ülkelere katılmasını ve uygulamasını şart koştuğu belgelerdir. (Ekinci, 2001: 15) Bu bakımdan söz konusu belgeler Türkiye açısından da önem arz etmektedir. *Bu belgelerde ana dil hakkı/kullanımı veya ana dil eğitimi ile ilgili hükümler bulunmaktadır. Aşağıda bu belgelere ve ana dil ile ilgili hükümlerine değinilecektir.*

3.1. BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

1966 yılında hazırlanan bu Sözleşmeler 23 Mart 1976'da yürürlüğe girmiştir. AB ülkelerinin tümü tarafından imzalanmış ve onaylanmıştır. Bu belgelerden ilki olan Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 27. maddesi, *azınlıkların korunması ve azınlık haklarının tanınmasını* düzenlenmiştir. Buna göre "Etnik, dinsel ya da dilsel azınlıkların bulunduğu ülkelerde, bu azınlıklara mensup kişilerin, kendi gruplarına mensup şahıslarla birlikte, kendi kültürlerini yaşamak, kendi dinlerinin gereğini uygulamak ve *kendi dillerini kullanmak hakları yadsınamaz.*" Sözleşme, taraf devletlere azınlıklara kendi kültürel ve etnik kimliklerini korumaları için hukuki güvence vermekle yükümlüdür. Ancak bunun içeriği, Sözleşmenin amacına uygun olmak şartıyla taraf devletlerce belirlenecektir. (Terzioğlu, 2007: 23)

Türkiye, 15 Ağustos 2000 tarihinde BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile bunun ikizi olan BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesini birlikte, çekince koyarak imzalamıştır. Çekince gerekçesi olarak Lozan Barış Adlaşması'ndaki ilgili hükümler ile Anayasa'nın 3. maddesinde *devletin resmi dilinin Türkçe olduğu*, Anayasa'nın 42. maddesindeki uluslararası andlaşma hükümleri saklı kalmak kaydıyla, *Türkçeden başka hiçbir dilin, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dili olarak okutulamayacağı ve öğretilmeyeceği* hükmü gösterilmiştir. Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, 4 Haziran 2003 tarih ve 4868 sayılı Kanunla, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ise, 4 Haziran 2003 tarih ve 4867 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunmuştur. Türkiye bakımından bu sözleşmelerden birincisi 15 Aralık 2003, ikincisi ise 23 Aralık 2003 tarihinden itibaren hüküm doğurmaya başlamıştır.

3.2. BM Ulusal ya da Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Hakları Bildirisi

Adından da anlaşılacağı üzere bu belge bağlayıcılığı olmayan uluslararası bildiri niteliğindedir. BM Genel Kurulu'nun 18 Aralık 1992'de 47/135 sayılı kararı ile kabul ettiği bildirgede (HRLJ, 1993: 54-56) azınlık tanımına yer verilmemiştir. Ulusal ya da etnik, dinsel ve dilsel azınlıklara mensup kişilerin, kendi kültürünü yaşama, *kendi dilini kullanma*, dinini öğretme ve uygulama, kültürel, dinsel, sosyal, ekonomik ve kamu yaşantısına etkin biçimde katılma, mensup olduğu azınlıkla ilgili karar alma sürecine katılma, kendi derneklerini kurma ve denetleme, kendi gruplarına mensup kişilerle veya başka devletlerin uyruğu olan

soydaş ve dindaşlarıyla özgürce barışçıl ilişkiler içinde bulunma haklarına sahip oldukları belirtilmiştir. Bildiri azınlık tanımını yapmamakla, azınlık statüsü verilmeyen toplulukların da bu Bildiri’de sayılan haklara sahip olacağını zımnen ifade etmiş bulunmaktadır.

3.3. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi

BM Genel Kurulu’nca 7 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen ve 20 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe giren Çocuk Hakları Sözleşmesi, AB ülkelerinin tümü tarafından imzalanmıştır. Türkiye, bu sözleşmeyi, 17, 29 ve 30. maddelerine çekince koyarak imzalamış ve 27 Ocak 1995’te yürürlüğe koymuştur.

Sözleşme’nin eğitim hakkını düzenleyen 29. maddesinin a bendinde “Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yetilerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi” ve d bendinde “Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik, ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhu ile özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması” amaçlarından bahsedilmektedir.

Sözleşme’nin 30. maddesi “Soya, dine ya da dile dayalı azınlıkların ya da yerli halkların var olduğu Devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve *kendi dilini kullanma* hakkından yoksun bırakılamaz.” demektedir.

3.4. Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesi

1962 yılında UNESCO tarafından hazırlanarak imzaya açılan ve Türkiye’nin taraf olmadığı bu sözleşme, *azınlıkların kültürel hakları* konusunda taraf devletlere aşağıdaki ilke ve yükümlülükleri getirmiştir: *Taraf devletler, azınlıklara kendi eğitim faaliyetlerini yürütme hakkını kabul etmişlerdir. Eğitim hakkı, azınlık dillerinin kullanılmasını ve bu dillerin öğretimi hakkını da içerir. Eğitim faaliyetlerini yürütme hakkı, resmi dili öğrenmeye engel olacak biçimde kullanılamaz. Azınlık okullarında verilecek eğitim, yetkili makamların saptadığı standartlardan düşük olmayacaktır. Azınlık okullarında okuma isteğe bağlı olacaktır.*

3.5. Bölgesel ve Azınlık Dilleri Hakkında Avrupa Sözleşmesi

Avrupa Konseyi çerçevesinde imzalanan 5.11.1992 tarihli “Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Sözleşmesi’nin önemi uluslararası norm oluşturma özelliği yanında, diğer belgelerden farklı olarak azınlık deyimine yeni bir açılım getirmiş ve içerik kazandırmış olmasıdır. (Terzioğlu, 2007: 31; Ergin, 2010: 11) Azınlıklara ilişkin diğer belgelerin tümünde coğrafi konuları, nicel ve nitel özellikleri göz önünde bulundurulmadan, egemen ulus dışındaki etnik toplulukların tümü için *azınlık* nitelemesi ortak bir deyim olarak kullanıldığı halde, bu belgede topluluk dilleri üç ayrı kategoride değerlendirilmiştir. Sözleşmenin 8. maddesi, bölgesel ve azınlık dillerinin eğitim ve öğretimini çok daha ayrıntılı bir şekilde düzenlemiştir.

Avrupa Birliği özellikle de Avrupa Parlamentosu, üye ülkelerdeki kültürel çeşitliliğe saygı duyulduğunu ifade etmektedir. Avrupa Konseyi kadar açık olmasa da *azınlık dillerine önem verildiği* sürekli tekrar edilmiştir. Mesela Dublin’de daha az konuşulan diller için sürekli bir büro açarak çeşitli faaliyetleri için bütçe ayırmıştır. (Els, 2005: 215)

3.6. Ulusal Azınlıkların Korunması Hakkındaki Çerçeve Sözleşmesi

Ulusal Azınlıkların Korunması Hakkındaki Çerçeve Sözleşmesi Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanmış ve 1 Şubat 1995 tarihinde imzaya açılmıştır. İşbu sözleşme, azınlık hakları konusunda diğer uluslararası belgelere göre önemli hükümler içermektedir. Türkiye, Konsey üyesi sıfatıyla hazırlık çalışmalarına katılmış fakat Sözleşme’yi imzalamamıştır. AB ülkelerinin

imzalayarak taraf oldukları Çerçeve Sözleşmesi'nin ayrırcı özelliği, *azınlık haklarının korunması konusunda devletlere azınlıkları tanıma şartına bağlı kalmaksızın pozitif yükümlülükler yüklemesidir.* (Ergin, 2010: 11) Sözleşme'nin 14/1. maddesi ulusal azınlıklara mensup herkesin kendi dilini öğrenme hakkı olduğunu vurgularken, *devletlere kişilerin kendi dillerinde eğitim ve öğrenim görmelerine izin vermeleri konusunda yükümlülükler yüklemektedir.* (Ergin, 2010: 16)

Diğerlerinden farklı olarak bu Sözleşme'de, *ulusal azınlıkların* bir tanımı yapılmamıştır. (Arsava, 2010: 8) Ancak Sözleşme'nin hazırlık çalışmalarına katılan ve bu konuda bir öneri hazırlayan Venedik Komisyonu'na göre “azınlık terimi, bir devletin nüfusunun geri kalanından sayıca az olan, üyeleri o devletin vatandaşları olan, nüfusun geri kalanından etnik, dinsel ve dilsel bakımdan farklı özelliklere sahip bulunan ve kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ve *dillerini koruma* iradesiyle yönelen bir grubu ifade eder.” (Venedik Komisyonu Raporu, 2010: 70)

Sözleşmenin 13'üncü maddesine göre, “Taraflar, kendi eğitim sistemleri çerçevesinde, bir ulusal azınlığa mensup kişilerin kendi özel eğitim ve öğretim kurumlarını kurma ve yönetme hakkına sahip olduğunu tanırlar. Bu hakkın kullanımı, taraflara herhangi bir malî yükümlülük getirmez.” Sözleşmenin 14'üncü maddesine göre de, “Taraflar, ulusal azınlığa mensup her kişinin *kendi azınlık dilini öğrenme hakkına sahip olduğunu* tanımayı taahhüt ederler. Ulusal azınlıklara mensup kişilerin geleneksel olarak ya da önemli sayıda yaşadıkları bölgelerde, *yeterli talep varsa*, taraflar, mümkün olduğu ölçüde ve kendi eğitim sistemleri çerçevesinde, bu azınlıklara mensup kişilerin *azınlık dilinin öğretilmesi, ya da bu dilde eğitim görmeleri için yeterli fırsatlara sahip olmasını* sağlamaya çaba gösterirler. Bu maddenin 2'nci paragrafı, resmî ana dilin öğretilmesi veya bu dilde eğitim yapılmasına hâlel getirmeksizin uygulanacaktır.”

3.7. AGİK/AGİT Çerçevesinde Hazırlanan Belgeler

Sözleşme niteliği olmayan, azınlık haklarına yer veren ve AGİK/AGİT çerçevesinde hazırlanan üç temel belge vardır. Bunlar, Helsinki Nihai Senedi, Paris Şartı ve Kopenhag belgesidir. Bu belgelerin bağlayıcı niteliği bulunmamakla birlikte, azınlık haklarının kapsamının belirlenmesinde yol gösterici niteliktedir. (Ergin, 2010: 12) Bunlardan *Helsinki Nihai Senedi* insan hakları ile farklı ulusal toplulukların kültürel haklarını güvence altına almaktadır. İkinci belge olan ve Türkiye'nin de tarafı olduğu *Paris Şartı'na göre* taraf devletler, demokrasi ve hukuk devleti ilkelerine bağlı kalacaklarını, insan hakları ile farklı ulusal toplulukların kimlik, *dil* ve kültür haklarına saygılı olacaklarını taahhüt etmişlerdir. Üçüncü belge olan *Kopenhag Belgesi* azınlıkların kimlik, *dil* ve kültür haklarının tanınması ve kullanılması açısından son derece önemli bir belgedir. Bu belge, azınlık hakları konusunda yeni standartlar belirlememekte, mevcut standartları açıklayıcı nitelikte yorumlardır. (Ergin, 2010: 13)

4. TÜRKİYE'DE AZINLIKLAR VE ANA DİL EĞİTİMİ

Türkiye'deki azınlıklara ve dolayısıyla *ana dil eğitimine* ilişkin düzenlemeleri üç grupta ele almak mümkündür: İlki Lozan Barış Andlaşması ile Türk-Bulgar Dostluk Andlaşması'dır. İkincisi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve bununla ilgili yasal düzenlemelerdir. Üçüncüsü ise Türkiye'nin çekinceli olarak imzalamış olduğu uluslararası belgelerdir.

Bilindiği üzere Türkiye'de, yabancılara ait olan “yabancı okullar” ile Türk vatandaşı olan azınlıklara ait okullardan oluşan “azınlık okulları” olmak üzere iki tür okul bulunmaktadır. “Yabancı okullar” terimi ülkemiz vatandaşı ya da kuruluşu olmayan yabancılara ait okulları anlatırken, “Azınlık okulları” terimi adından da anlaşılacağı gibi, ülkemizde mevcut ve

Lozan Andlaşması ile “azınlık statüsü” verilerek garanti altına alınmış bulunan, cemaatlere ait okulları ifade etmektedir. (Anayasa Mah., 03.06.2010 Tarih ve E: 2007/38, K: 2010/76 Sayılı Kararı)

4.1. Lozan Barış Andlaşması ile Türk-Bulgar Dostluk Andlaşması

Azınlıklar konusunda Türkiye’ye yükümlülükler getiren temel andlaşma, 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşması’dır. (Pazarcı, 2011: 214) Bu Andlaşma’nın Azınlıkların Korunması başlıklı *üçüncü bölümü* Türkiye’de azınlıkların ve farklı etnik toplulukların statülerini düzenlemektedir. Doktrinde azınlık statüsünün bütün gayrimüslimlere verildiği halde uygulamada sadece Rum, Ermeni ve Yahudilerle sınırlı tutulduğu ileri sürülmektedir. (Oran, 2001: 155-156) Lozan Andlaşması, *Azınlıkların Korunması* başlıklı kesiminde gayrimüslimlerden başka dört farklı gruba daha haklar tanınmıştır. Bunlar: a-Gayrimüslim Türk uyruklarına tanınan haklar (m.38/3, 39/1, 40-44), b-Dini ve kökeni ne olursa olsun tüm Türk uyrukları için tanınan özel haklar (m.39/3 ve 39/4), c-Türkiye’de oturan herkese tanınan haklar (m.38/1, 38/2, 39/2) ve d-Türkçe’den başka bir dil konuşan Türk uyruklarına tanınan haklardır. (m.39/5)

Yukarıda verilen ilgili hükümlerden de anlaşılacağı gibi Türkiye azınlık tanımını, 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması’nın “Azınlıkların Korunması” bölümünde yer verilen ve *Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması’nda* sayılan gayrimüslim azınlıklarla sınırlı tutmaktadır. Bunlar da *Rumlar, Ermeniler ve Yahudilerdir*. Lozan Antlaşması’nın 37-45. maddeler arasında, gayrimüslim azınlıklara diğer vatandaşlarla aynı haklara sahip olma ve *dillerini*, kültürlerini, geleneklerini sürdürme hakkı tanınmıştır. Azınlıkların bu haklara ulaşması için de yetkili resmi makamlara yükümlülükler getirilmiştir. (Taşdemir ve Saraçlı, 2007: 27) Bu gayrimüslim unsurlar dışında kalan ve fakat Müslüman olan ve/veya olmayan farklı etnik kökenli diğer unsurlar, 1924’ten itibaren resmiyette Türk vatandaşı olarak sayılmış/adlandırılmış, anayasalarda ve yasalarda buna uygun düzenlemeler yapılmıştır. Oysa AB azınlıkları “Çoğunluktan farklı olan ve bu farklılığı kimliğinin ayrılmaz unsuru sayan herkes” ifadesi ile tanımlanmaktadır. (Oran, 2001: 151-152) Bu nedenle bazı yazar ve devletler Türkiye’yi baskıcı bir uygulamayla farklı etnik kökenli unsurları Türkleşmeye zorlamakla eleştirmişlerdir. (Ekinci, 2001: 34)

Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Krallığı Arasındaki Dostluk Andlaşması, azınlık haklarının Bulgaristan Türklerine ve Lozan Andlaşması kapsamındaki azınlık haklarını da Türkiye’de yaşayan Bulgarlara uygulanmasını hüküm altına almıştır. (Sur, 2010: 131)

4.2. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve bununla ilgili yasal düzenlemeler

1982 Anayasası azınlık ifadesine yer vermemekte, “*Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi*” Türk saymaktadır. (AY, m.66) Devletin dilinin Türkçe olduğunu belirtmektedir (AY, m.3)

Anayasa’nın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti devletinin bir *hukuk devleti* olduğu belirtilmiştir. Anayasa Mahkemesine göre *hukuk devleti*, insan haklarına dayanan, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, eylem ve işlemleri hukuka uygun olan, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, Anayasa’ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa ve yasalarla kendini bağlı sayan, yargı denetimine açık olan devlettir. (Anayasa Mah., 03.06.2010 Tarih ve E: 2007/38, K: 2010/76 Sayılı Kararı)

Anayasa’nın “*Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi*” başlıklı 42. maddesinde, kimsenin eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılmayacağı belirtildikten sonra, eğitim ve öğretimin Devletin gözetim ve denetimi altında yapılacağı, özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı

olduğu esasların kanunla düzenleneceği, eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetlerin yürütüleceği hükme bağlanarak, eğitim ve öğretim kurumlarının faaliyet alanları “*eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler*” olarak belirlenmiştir. (Anayasa Mah., 03.06.2010 Tarih ve E: 2007/38, K: 2010/76 Sayılı Kararı)

2002 yılındaki uyum paketiyle, Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu'nun adı "Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun" şeklinde değiştirilmiştir. Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine tabi olmak üzere Cumhuriyet'in temel niteliklerine, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olmamak şartıyla, *özel kurslar açılabileceği* hükme bağlanmıştır. Ayrıca Türk dilinden ve kültüründen farklı kültürleri korumak için kurulması yasaklanan dernekler üzerinde bu kısıtlama kaldırılmış, farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesinin önü açılmıştır. (Turan, 2012)

4.3. Türkiye'nin Çekinceli Olarak İmzalamış Olduğu Uluslararası Belgeler

Türkiye, azınlık haklarını dolayısıyla ana dil eğitimini düzenleyen bazı sözleşme ve bildirimlere taraf olmuştur. Bu belgelerden bildiri niteliğindeki belgelerin bağlayıcılığı bulunmamakla birlikte sözleşmelerin Türkiye açısından bağlayıcılığı bulunmaktadır. Türkiye, bu kapsamdaki sözleşmelerden olan BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ve BM Çocuk Hakları Sözleşmesini imzalamış ve onaylamıştır. AGİK/AGİT çerçevesinde hazırlanan ve fakat bağlayıcılığı olmayan belgeleri imzalamış ve onaylamıştır. Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Sözleşmesi ile Ulusal Azınlıkların Korunması Hakkındaki Çerçeve Sözleşmesi'ni ise imzalamış değildir.

5. DİĞER BAZI ÜLKELERDE ANA DİL EĞİTİMİ

Ana dil eğitimi hem birey/çocuk hem de çocuğun içinde bulunduğu toplum açısından önemlidir. Bu önem, hem ana dilin varlığını sürdürmesinde olduğu kadar, bireyin kendini ifade edebilmesi açısından da önemlidir. Bu öneminden dolayı birçok Avrupa devleti kendi ülkesinde yaşayan azınlık ve hatta mültecilere/göçmenlere ana dil eğitimi hakkı tanımıştır. (Canatan, 2007: 160)

Ülkelerindeki azınlıklara veya farklı etnik kökenli guruplara ana dil eğitimi hakkı tanıyan devletler, genellikle bu hakkı üç temel ilkeye dayandırmaktadırlar: Birincisi, seçme özgürlüğü, ikincisi eşitlik, üçüncüsü de işbirliğidir. Seçme özgürlüğü, farklılıklara dayalı toplumsal birliğin güvencesi olarak görülmektedir. Eşitlik ilkesi, ülkedeki ister vatandaş ister yabancı olsun herkesin eşit haklar ve yükümlülüklerle tabi olmasıdır. İşbirliği ilkesi ise, farklı kökenli kişilerin birbirlerine karşılıklı saygı içindeki bir arada yaşaması toplumsal gelişmenin temeli olarak tanımlanmaktadır. (Canatan, 2007: 163) Bu nedenle mesela İsveç, Fransa ve Hollanda'da aralarında Türkçe'nin de bulunduğu çok sayıda dil, okullarda ana dil eğitimi kapsamında seçmeli ders olarak okutulmaktadır. (Yağmur, 2006:26; Canatan, 2007: 162) Hatta Amerika Birleşik Devletlerinde dört yüzden fazla azınlık dili eğitimi verilmektedir. (Wiley and Wright, 2004: 143)

6. KONUNUN TAHLİLİ

6.1. Ana Dil Eğitiminin Hak Niteliği

Dil eğitimi ile ilgili iki konuyu birbiriyle karıştırmamak gerekir: Bunlardan birincisi, Türkçe'den başka bir dilin *ana dil olarak okutulması* ile *yabancı bir dille eğitimidir*. Bu konu Anayasamızın 42. maddesinin son fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre “Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası anlaşma hükümleri saklıdır.” (m.42/son) Bu konu, bu çalışmanın inceleme kapsamı dışındadır.

Dil eğitimi konusunda ikinci görüş ise, talep olduğu takdirde farklı etnik unsurların konuştuğu dillerin okullarda seçimlik ders olarak öğretilmesidir. Ancak Türkiye’de bu ikinci görüşün tartışılmasının bile ideolojik zemine çekildiğini söylemek gerekir. (Özbudun, 2012: 1) Oysa bu çalışmanın da esasını oluşturan *ana dil eğitimi* konusunun, pedagojik, sosyolojik, psikolojik yönleri bulunmaktadır.

Azınlık statüsünde olan kişilerin/çocukların ana dil eğitimi, azınlık statüsünün belirlendiği Lozan Barış Andlaşması’na dayanmaktadır. Ancak azınlık statüsünde olmayan farklı etnik kökenli çocukların ana dil eğitiminin devlet okullarında ve özel okullarda verilmesinin, yürürlükteki mevzuat açısından mümkün olmadığını savunanlar vardır. Buna karşılık ana dil eğitimi için anayasal değişikliğe dahi gerek olmadığını savunanlar da bulunmaktadır. Anayasamızın 42. maddesinin son fıkrasındaki hükme göre “Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez.” Oysa burada farklı etnik kökenli çocuklara *Türkçe’nin yerine değil Türkçe’nin yanında* ana dil eğitimi verilmesi söz konusudur. Ayrıca “Milletlerarası anlaşma hükümleri saklıdır.” hükmü karşısında Türkiye’nin çekince koyarak taraf olduğu anlaşmalar bakımından bir hak niteliği taşıyan ana dil eğitimi söz konudur. (Özbudun, 2012: 1)

Avrupa Konseyi üyesi devletlerin çoğu tarafından kabul edilen ve çeşitli şartlara bağlanarak verilen ana dil eğitimi hakkının görmezlikten gelinmesi sorunları sadece öteleyecektir. Diğer yandan bu hakkın verilmemesi, sırf azınlık statüsünde olmayan ve farklı bir etnik kökenden gelen kendi vatandaşlarımıza ve çocuklarına haksızlık anlamı taşıyacaktır. Çünkü ülkemizde yaşayan belirli bir guruplara, bazı devletlerin zorlamasıyla yapılan anlaşma ile azınlık statüsü tanınarak özellikle ana dil eğitimi konusunda ayrıcalıklar verilmesi, azınlık statüsü taşımayan farklı etnik kökenli vatandaşlara karşı eşitsizlik sonucunu doğuracaktır. (Kaya, 2011: 11-12)

6.2. Çekincelerin Tahlihi

Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin birçoğu, dile dayalı ayrımcılığı açıkça yasaklamakta ve konunun muhatabı olan kişilere özgürlükler ve ilgili devletlere yükümlülükler getirmektedir. Bu sözleşmelere taraf olurken, bazı çekinceler koyan Türkiye, bu çekincelerin büyük çoğunluğunda ulusal mevzuata gönderme yapmıştır. Bu nedenle, ilk olarak Türkiye’nin konuya ilişkin çekincelerine değinilmesinde yarar vardır. (Gül, 2009: 51)

6.2.1. BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesine Konan Çekinceler

BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 2. ve 26. maddeleri, diğer ayrımcılık türleri yanında dile dayalı ayrımcılığı da yasaklamaktadır. 2. madde, sözleşmede tanınan haklarla

sınırlı bir ayrımcılık yasağı öngördüğünden ve eğitim hakkı düzenlenen haklar arasında olmadığından, burada tartışılmasına gerek bulunmamaktadır.

Türkiye, çekince koymadığı 26. madde bağlamında, *eğitim hakkından yararlanma bakımından ayrımcılık yapmayacağı* ve bireyleri ayrımcılığa karşı yasalarla koruyacağı taahhüdü altına girmiştir. (Gül, 2009: 51) *Ana dil eğitiminin bir hak olduğu kabul edilirse Türkiye'nin azınlık statüsünde olmayan farklı etnik kökenli çocukların ana dil eğitim hakkını sağlaması gerektiği söylenebilir.*

Türkiye, Sözleşmenin azınlıkların korunmasına ilişkin 27. maddesine ise çekince koyarak, maddeyi Anayasa ve Lozan Barış Andlaşması ve Ek'lerinin ilgili hükümlerine göre uygulama hakkını saklı tutmuştur. Buradan, söz konusu 27. maddenin sadece Lozan Barış Antlaşması kapsamında azınlık olarak kabul edilen gruplarla sınırlı olarak tanındığı anlaşılmalıdır. (Gül, 2009: 51) Dolayısıyla çekince konulmuş haliyle 27. maddenin Türkiye açısından bir yükümlülük doğurduğunu söylemek zordur.

6.2.2. BM Çocuk Hakları Sözleşmesine Konan Çekinceler

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 17. maddesinin d bendinde: Taraf devletler...“Kitle iletişim araçlarının azınlık grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların *dil gereksinimlerine özel önem göstermeleri* konusunda teşvik ederler” demektedir. Bu madde çocukların “azınlık grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların dil gereksinimine” vurgu yapmakta ve kitle iletişim araçlarının bu gereksinimi karşılaması konusunda devletin teşvikine dikkat çekmektedir. Türkiye bu maddeye çekince koymuştur.

Sözleşme'nin 30. maddesi “Soya, dine ya da dile dayalı azınlıkların ya da yerli halkların var olduğu Devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve *kendi dilini kullanma hakkından* yoksun bırakılamaz.” demektedir. Türkiye Sözleşmenin azınlıklara ve yerli halklara mensup çocukların haklarına ilişkin 30. maddesine de Anayasa ve Lozan Barış Antlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tuttuğu yönünde çekince koymuştur. Sözleşme'de “çocuğun kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakılamayacağı” ifade edilmektedir. *Ancak eğitim ve öğretimi yapılmayan bir dilin kurallı bir şekilde gelişemeyeceğini söylemek zor olmasa gerekir. Dolayısıyla Türkiye'nin bu maddeye koyduğu çekincenin Sözleşmenin konu ve amacına uygun olmadığı söylenebilir. Oysa Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 19/c maddesi, çekincenin sözleşmenin konu ve amacına aykırı olamayacağını belirtmektedir. Türkiye her ne kadar bu Viyana Sözleşme'sini imzalamasa da söz konusu kural uluslararası örf ve adet hukuku kuralı niteliğindedir. Dolayısıyla Türkiye'nin Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne koyduğu çekincenin Sözleşme'nin konu ve amacına uygun olmadığı düşünülürse bu çekincenin hukuki sonuç doğurmayacağı söylenebilir.*

Sözleşme'nin eğitim hakkını düzenleyen 29. maddesinin a bendinde “Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yetilerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi” ve d bendinde “Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik, ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhu ile özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması” amaçlarından bahsedilmektedir. *Bu amaçların gerçekleşmesi de yine çocuğun kurallı ve sistematik bir dil eğitimini almasıyla mümkün olabilecektir. Çünkü soyut kavramlar kelimeler üzerine oturur ve doğru bir anlam ifade eder. Dolayısıyla Türkiye tarafından bu maddeye konulan çekince de Sözleşmenin konu ve amacına uygun düşmemektedir.*

Yine Sözleşmenin 12. ve 13. maddelerinde “çocukların kendilerini ilgilendiren konularda görüşlerine saygı gösterilmesi ve görüşlerini ifade etme” hakları düzenlenmektedir. Sözleşmenin yukarıda verilen ilgili hakları bağlamında çocukların ana dil eğitimi son derece önemlidir. Çocukların kendini ve görüşlerini en iyi şekilde ana dilinde ifade edebileceği düşünülürse bu hakkın önemi daha da artmaktadır.

6.2.3. BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’ne Konan Çekinceler

Sözleşmenin 2. maddesinin 2. paragrafı, sözleşmede tanınan haklar bakımından, eğitim hakkını da içerecek şekilde, *ayrımcılığı yasaklamıştır. Türkiye, bu Sözleşme’ye taraf olurken, eğitim hakkını düzenleyen 13. maddesine çekince koymuş ve “bireylerin ve kuruluşların eğitim kurumları kurma ve yönetme özgürlüklerini öngören 13. maddenin 4. paragrafını, Anayasa’nın 3., 14., ve 42. maddeleri çerçevesinde uygulama hakkını saklı tutmuştur. Anayasa’nın 3. maddesine göre, Türkiye Devleti’nin dili Türkçe’dir. Anayasa’nın 14. maddesi “Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve laik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz” hükmünü getirmektedir. 42. madde ise, Türkçe’den başka hiçbir dilin, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamayacağını ve öğretilmeyeceğini öngörmektedir. Bu nedenle Sözleşme’nin Türkiye tarafından çekince konan 13. maddesi genel olarak eğitim hakkını güvence altına aldığı, ana dil eğitimi doğrudan düzenlemediği için, Türkiye açısından konumuz olan ana dil eğitimi ile ilgili olarak bir yükümlülük doğurmadığı söylenebilir.*

6.3. İç Hukuktaki Düzenlemelerin Tahlihi

6.3.1. Azınlık Statüsündeki Çocukların Ana Dil Eğitimi

Ülkemizdeki *azınlık statüsünde olan gurupların, hem ana dil eğitimi hem de ana dilde eğitim hakkı* da (yabancı dille eğitim) ulusal ve uluslararası mevzuat kapsamında güvence altına alınmıştır. (Ergin, 2010: 16-22) Dolayısıyla bu gruplar kendi okullarında hem *ana dilde eğitim* hem de *ana dil eğitimi ve öğretimi* faaliyetlerinde bulunabilmektedirler. Türkiye, uluslararası sözleşmelere taraf olurken daima bu azınlık statülerine atıfta bulunmuştur.

Anayasa’nın eğitim ve öğretim hakkına ilişkin 42. maddesi, Türkçe’den başka hiçbir dilin, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamayacağını ve öğretilmeyeceğini öngörmektedir. Aynı hükme göre, eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenecektir. Madde, uluslararası anlaşma hükümlerini saklı tutmuştur. Bu kaydın “eğitim ve dil” bakımından anlamı, Lozan Barış Antlaşması’nda azınlık olarak kabul edilen gruplar haricindeki kimselerin tamamının ana dilinin Türkçe olarak kabul edildiği ve sadece azınlık olarak kabul edilen grupların *ana dillerinde eğitim alabilecekleri* ve bu diller dışındaki dillerde eğitim vermek üzere eğitim kurumları kurma özgürlüğünün tanınmadığıdır. (Gül, 2009: 52)

Lozan Barış Antlaşması, Anayasa’nın 90. maddesinin 1. fıkrasına göre kanun hükmünde olduğundan, bu hüküm de mevzuat içerisinde değerlendirilmelidir. Antlaşmanın 40. ve 41. maddeleri gayrimüslim azınlıklardan bahsetmekte, bunların hangi dine mensup olan kişilerle sınırlı olduğunu belirtmemektedir. Bu nedenle tüm gayrimüslimlerin, bu hükümler çerçevesinde azınlık haklarına sahip olduğu ileri sürülmektedir. (Gül, 2009: 52) *Bu görüşe göre, yasal düzenlemeler yapılmak şartıyla, gayrimüslim olup da azınlık statüsü verilmeyen grupların ana dil eğitimi alabilecekleri hatta ana dilde eğitim (yani yabancı dille eğitim) yapabilecekleri söylenebilir.*

8 Şubat 2007 tarih ve 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu, okul açma esaslarını ve usullerini düzenlemektedir. Kanunun 2. maddesinde yer alan *tanıma göre, azınlık okulları* Rum, Ermeni ve Yahudi azınlıklar tarafından kurulmuş, Lozan Barış Antlaşması ile güvence altına alınmış ve kendi azınlığına mensup Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının devam ettiği okulları ifade etmektedir. Kanunun 5. maddesinde, azınlık okullarında Türk devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, güvenliğine ve menfaatlerine aykırı, Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerleri aleyhine eğitim-öğretim yapılamayacağı ifade edilmiştir. Maddede Lozan Barış Antlaşması'na gönderme yapılarak, gerekli hususların yönetmelikle tespit edileceği, bu yönetmeliğin, ilgili ülkelerin bu konulardaki *mütekabil* mevzuat ve uygulamaları dikkate alınarak hazırlanacağı belirtilmiştir. Aynı fıkraya göre, bu okullarda yalnız kendi azınlığına mensup Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı çocuklar okuyabilecektir. Azınlık Okulları Türkçe ve Kültür Dersleri Öğretmenleri Hakkında Kanunun 1. maddesine göre, azınlık okullarında Türkçe ve Türkçe kültür dersleri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından atanan öğretmenler tarafından yürütülür. *Dolayısıyla Özel Öğretim Kurumları Kanunu bakımından, farklı etnik kökenli çocukların ana dil eğitimi mümkün gözükmemektedir.*

14 Haziran 1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 4. maddesine göre, eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açıktır ve eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Kanunun 10. maddesi, *Türk dilinin* milli birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olduğunu ve 20. maddesi okul öncesi eğitimin amaçlarından birinin çocukların Türkçe'yi doğru ve güzel konuşmasını sağlamak olduğunu ifade etmektedir. *Bu madde kapsamında da azınlık statüsünde olmayan farklı etnik kökenli çocukların ana dil eğitiminden söz edilemez.*

Sonuç olarak, azınlık statüsünde olmayan farklı etnik kökenli çocukların ana dil eğitimi ile ilgili olarak, ne Lozan Barış Antlaşması, ne Özel Öğretim Kurumları Kanunu ve ne de Milli Eğitim Temel Kanunu'nda bir hüküm bulunmamaktadır.

6.3.2. Azınlık Statüsünde Olmayan Çocukların Ana Dil Eğitimi

Türkiye'de azınlık statüsünde olmayan farklı etnik kökenli çocukların pozitif hukuka göre ana dil eğitimi durumu nedir?

Ülkemizde azınlık dillerinin öğretilmesine yönelik özel bir düzenleme yoktur. Ancak Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Türkiye'deki *değişik toplulukların* kendi dillerini öğrenebilmeleri konusunda birtakım serbestiler getirilmiştir. (Ergin, 2010: 21) 2923 sayılı Yabancı Dil Eğitim ve Öğretimi Kanunu'nun 1 ve 2. maddeleri 2002 yılında değiştirilmiş, bu Kanun, Yabancı Dil Eğitim ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun adını almıştır. Söz konusu düzenleme ile *"vatanın bölünmez bütünlüğünü ihlal etmemek koşuluyla" Türkçe dışındaki dillerde özel kursların açılmasına imkân tanınmıştır. Temmuz 2003 değişikliği ile de bu dillerin mevcut özel kurslarda öğretilmesine izin verilmiştir.* Fakat bunun hiçbir şekilde Türk vatandaşlarına Türkçe'den başka bir dilin, ana dilleri olarak öğretmek anlamına gelmediği vurgulanmıştır. Ardından da *Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Yönetmelik* kabul edilmiştir. Böylece Türkiye'de farklı etnik kökenli gruplara (dolayısıyla çocuklara) azınlık statüsü tanınmadan, özel kurslar yoluyla ana dil eğitimi alma imkânı sağlanmıştır.

Söz konusu Yönetmelik, Özel Öğretim Kurumları Kanunu'na tabi olarak, dil ve lehçe derslerinin verilebileceğini, bu derslerin verildiği kurslarda Türk milli eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak Cumhuriyet'in Anayasa'da belirtilen temel niteliklerine, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olmayacak şekilde

faaliyet yürütüleceğini ifade etmiştir. Kurum açma izni verilmesi, öğretim programlarının hazırlanması ve denetim yetkisi ve görevleri Milli Eğitim Bakanlığında. Yönetmeliğin 8. maddesine göre, kurslara ve diğer dil kurslarında aynı maksatla oluşturulan dil ve lehçe derslerine, en az ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında okuyan, mezun veya ortaöğretim kurumlarından ayrılan öğrenciler ile yetişkinler alınacaktır. *Aynı hükme göre, ilköğretim çağında olduğu halde okula devam etmeyenler, kursa alınmazlar. Böylece Türkçe'nin dışında bir dilin ana dil eğitimi olarak alınmasının önüne geçilmektedir. Çünkü ilköğretim çağına gelip de ilköğretime devam edenler Türkçe'yi ana dil eğitimi olarak alacak, bunun yanında farklı bir dil için de ana dil eğitimine devam edebilecektir.*

Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanununun 2(a) maddesi, eğitim ve öğretim kurumlarında, Türk vatandaşlarına Türkçe'den başka hiçbir dilin, ana dilleri olarak okutulamayacağı ve öğretilmeyeceğini düzenlemiştir. Bu hüküm, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için özel kurslar açılabilmesini, bu kurslarda ve diğer dil kurslarında aynı maksatla dil dersleri oluşturulabileceğini belirtmiştir. Aynı maddenin b bendinde, ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında, ... Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Coğrafya, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ve Türk kültürüyle ilgili diğer derslerin, yabancı dille okutulamayacağı ve öğretilmeyeceği, öğrencilere, eğitim ve öğretimleri süresince bu derslerle ilgili araştırma görevleri ve ödevlerin, Türkçe'den başka hiçbir dille yaptırılmayacağı ifade edilmektedir. Kanunun, 2(c) maddesinde ise, Türkiye'de eğitimi ve öğretimi yapılacak yabancı dillerin, Bakanlar Kurulu kararıyla tespit edileceği söylenmektedir. Son olarak, d bendinde, ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında yabancı dille eğitim yapacak okullar ve öğretimi yapılacak dersler Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, yükseköğretim kurumlarında yabancı dille eğitimi ve öğretimi yapılacak dersler ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapacak yükseköğretim kurumlarının Yükseköğretim Kurulu'na belirleneceği düzenlenmiştir.

7. DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

Uluslararası düzenlemeler ve iç hukuk mevzuatımız açısından genel olarak değerlendirilmede bulunacak olursak şunları söylemek mümkündür.

Azınlık statüsünde olmayan farklı etnik kökenli çocukların ana dil eğitimi olması gereken hukuk bağlamında ele alınmalıdır. Azınlık statüsünde olmayan farklı etnik kökenli çocukların ana dil eğitimi sadece açılacak özel kurslarda verilebilecek devlet veya özel okullarda verilemeyecektir. Bu nedenle Türkiye'nin kendi ülkesindeki azınlıklara ilişkin iki uluslararası belge ve daha sonra taraf olunan diğer uluslararası andlaşmalara konulan çekinceler karşısında yürürlükteki ulusal ve uluslararası hukuk anlamında devlet veya özel okullarda azınlık statüsünde olmayan çocuklara ana dil eğitimi/öğretimi verilmesi mümkün gözükmemektedir. Lozan Barış Andlaşması yapılırken azınlıklara ilişkin uluslararası andlaşmaların ilki olan 28 Haziran 1919 tarihli Polonya Azınlıklar Andlaşması'nın ve bu andlaşma örnek alınarak yapılan azınlıklara ilişkin diğer antlaşmaların "soy, dil ve din azınlıkları" ibaresi, Lozan' da "gayrimüslim" terimi ile değiştirilmiştir. (Oran, 2010: 69-72) Ayrıca Lozan'ın 37. ve 44. maddelerinden oluşan 3. bölümde yalnızca gayrimüslim haklarının uluslararası nitelikte yükümlülükler oluşturduğu konusunun yer alması da bu durumu haklı kılmaktadır. Bu nedenle azınlık statüsünde olmayan farklı etnik kökenli çocukların ana dil eğitimi konusunun olması gereken hukuk bağlamında ele alınması yerinde olacaktır.

Ana dil eğitimi hakkını düzenleyen uluslararası andlaşmalara taraf olunmalı veya bu andlaşmalardaki standartlar sağlanmalıdır. Türkiye'nin, Avrupa Konseyi çerçevesinde kabul edilmiş olan Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme ile Bölgesel ve Azınlık Dilleri Hakkındaki Avrupa Sözleşmesine taraf olması konusu tartışmaya açılmalıdır. Çünkü bu Sözleşmelerin hükümleri, taraf devletlere, azınlık dillerinin eğitim ve öğretimi prensibinin özüne hanel gelmemek şartıyla, oldukça geniş bir hareket serbestisi tanımaktadır. Sözleşmelerde geçen, "yeterli talep varsa," "mümkün olduğu ölçüde," azınlık dilinin öğretilmesi ya da bu dilde eğitim görme," "resmî dilin eğitim ve öğretimine hanel gelmemesi" gibi ifadeler, taraf devletlere tanınan bu takdir yetkisi alanını tanımlamaktadır. Dolayısıyla, ana dilin eğitimi/öğretimi ilkesini hiçbir tereddüde yer bırakmayacak şekilde kabul etmek şartıyla, bu eğitim ve öğretimin şeklini, kapsamını ve resmî dil olan Türkçe ile ilişkisini, yapıcı ve rasyonel şekilde tartışmak, söz konusu milletlerarası sözleşmeler çerçevesinde de tamamen meşrudur. Türkiye'nin şimdiye kadar imzalamadığı bu iki sözleşmeyi imzalaması, konunun Avrupa standartları çerçevesinde tartışılmasını kolaylaştıracak bir adım olacaktır.

Konu ile ilgili bazı Sözleşmelere konulmuş olan çekinceler kaldırılmalıdır. Türkiye, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmelerinin azınlıkların korunmasına ilişkin 27. maddesine, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin azınlıklara ve yerli halklara mensup çocukların haklarına ilişkin 30. maddesine ve BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel haklar Sözleşmesi'nin eğitim hakkını düzenleyen 13. maddesine koyduğu çekinceleri kaldırılmalıdır. 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'na dayanılarak konulan çekinceler, bu antlaşma çerçevesinde azınlık sayılmayan farklı etnik kökenli çocukların ana dillerini, eğitimde kullanamamalarına neden olmaktadır. Bu çocuklar, ana dillerini öğrenme konusundaki sınırlamalardan ve destek eksikliğinden kaynaklanan sorunlarla da karşılaşmaktadır. Söz konusu çekincelerin muhtemel olumsuz etkilerine, Çocuk Hakları Komitesi tarafından da dikkat çekilmiştir.

İç hukuk mevzuatında bazı yapısal değişiklikler yapılmalıdır. Mevzuatta yer alan tüm Türk vatandaşlarının ana dilinin Türkçe olduğuna ilişkin hükümler değiştirilmeli, Türkçe sadece resmi dil olarak anılmalıdır. Ana dil eğitimi üzerindeki başta Anayasa'daki ilgili hükümler olmak üzere Milli Eğitim Temel Kanunu ve diğer kanunlardaki sınırlamalar kaldırılmalıdır. (Gül, 2009: 80)

Devlet kültür değerlerini koruma kapsamında Türkçe'nin dışındaki yaşayan diğer dilleri de korumalıdır. Genel olarak devletin ülkesinde var olan değerleri koruma yükümlülüğü olduğunu söylemek gerekir. Bu konuda İngiltere'nin yerel İskoç dilinin korunması ve geliştirilmesi için mali destek vermesi ve mahkemelerde kullanımına izin vermesi örnek teşkil edebilir. Ülkemizdeki resmi dilin dışındaki diğer dillerin de bir kültür değeri olduğunun kabulü gerekir. Devletin tarih öncesinden kalan bir eski eseri veya kalıntıyı korumak kadar, kendi ülkesinde var olan farklı dil unsurlarını koruma yükümlülüğü de bulunmaktadır. Bu da ancak ister resmi devlet okullarında ister özel okullarda ana dil eğitimi/öğretimine izin vermesiyle mümkün olacaktır. Ayrıca devletin bunu bir lütuf olarak değil ülkesinde yaşayan birey ve toplumun temel bir hakkı olarak sağlaması gerekir. Devletlerin bu koruma yükümlülüğünün, eğitim alanında da yansımalarının bulunduğu açıktır, çünkü eğitim sistemine dâhil olamayan bir dilin yaşama imkânı sınırlıdır.

Devlet vatandaşları arasında eşitlik sağlamalıdır. Ana dil eğitimi ile ilgili mevcut uygulamanın temel insan haklarına ve Çocuk Hakları Sözleşmesinin ayrımcılık yapılmaması temel ilkesine aykırı olduğunu söylemek zor değildir. Çünkü azınlık statüsü tanınmış olan çocuklar, hem ana dil eğitimi/öğretimi hem de ana dilde eğitim görürken, sırf farklı etnik kökenden doğmuş olan çocukların ana dil eğitimi/öğretimi alamaması uluslararası hukukun evrensel ilkeleri ile bağdaşmaz.

Azınlık statüsünde olmayan farklı etnik kökenli çocuklara sağlanacak ana dil eğitimi, Türkçe'nin yanında bir eğitim olacağından Anayasa'ya aykırı değildir. Bazı Anayasa hükümlerinin belirttiği gibi talep üzerine seçimlik ders olarak ana dil eğitimi/öğretimine başlanabilmesi için, bir anayasa değişikliğini beklemeye de gerek yoktur. Yürürlükteki Anayasanın, bazılarınca buna engel olarak gösterilen 42. maddesi, aslında böyle bir engel oluşturmamaktadır. Bu maddeye göre, “Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez.” Burada kastedilen, elbette, Türkçeden başka bir dilin hiçbir şekilde okutulamayacağı ve öğretilmeyeceği değil, hâkim eğitim dili olarak okutulamayacağı ve öğretilmeyeceğidir. Oysa ana dil eğitimi ile ana dilde eğitim birbirinden farklı şeylerdir.

KAYNAKÇA

- ALGAN, Bülent, (2007) Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması, Seçkin Yayınları, Ankara.
- ANAR, Erol, (1997), Öte Kıyıda Yaşayanlar: Azınlıklar, Yerli Halklar ve Türkiye, Belge Yayınları, İstanbul.
- ARSAVA, A. Füsün, (2010) Avrupa Birliği Birincil Hukukunda Azınlıkların Korunmasının Hukuki Dayanağı, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 6, Sayı: 23, (s.1-14).
- ARSAVA, A. Füsün, (1993), “Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi”, AÜSBF, Yayın No:579, Ankara.
- AKYÜZ, Emine, (2012), Çocuk Hukuku, Pegem Akademi, Ankara.
- CANATAN, Kadir, (2007) Avrupa Ülkelerinin Azınlık Politikalarında Türkçe Anadil Eğitiminin Konumu, Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları, Volume:2/3, Summer, (s.159-172).
- CANBULUT, Tuğba, (2014) Türkiye'de Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Derleme, Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, (s.85-94)
- ÇAVUŞOĞLU Naz, (2001) Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları, 2.B, Su Yayınları, İstanbul.
- DOEK, Jaap E., (2016) “The CRC: Dynamics and Directions of Monitoring its Implementation” The Human Rights of Children, (Ed: Invernizzi, Antonella, Williams, Jane), Routledge, (s.99-116)
- EKİNCİ, Tarık Ziya, (2001) Avrupa Birliği'nde Azınlıkların Korunması Sorunu, Türkiye ve Kürtler, Sümer Yayıncılık, İstanbul.
- ELS, T.J.M. van, (2005) “The European Union, Its Institutions and Its Languages: Some language Politics Observations”, Language Planning and Policy.
- ERGİN, Ayşe Dicle, (2010) “Azınlık Dillerinin Kullanımı Konusunda Türkiye Nerede Duruyor?” AÜHFD, Cilt:59, Sayı:1, (s.1-34)
- GÜL, İdil I., (2010) “Eğitime Erişim: Eğitimde Ayrımcılık Yasağı ve Fırsat Eşitliği”, Eğitim Hakkı ve Eğitimde Haklar, ERG.

- GÜLAN, Aydın ve ŞİRİN, Mustafa Ruhi, (2011) I. Türkiye Çocuk Hakları Stratejisi, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul.
- HRLJ, (1993) "Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities" HRLJ, Num:14, (s.54-56).
- KAYA, Nurcan, (2011) Türkiye'nin Eğitim Sisteminde Azınlıklar ve Ayrımcılık: Kavramsal Çerçeve ve Temel Sorunlar, İstanbul Bilgi üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Birimi. <http://secbir.org/images/haber/2011/01/18-nurcan-kaya.pdf>, Erişim tarihi: 15.04.2016)
- METİN, Yüksel, (2005) "Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Türkiye", II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Bildiriler Kitabı, Çanakkale, (s. 125-138).
- NORTON, Bonny, (1997) Language, Identity, and the Ownership of English, TESOL Quarterly, Vol. 31, No. 3, Autumn. (s.409-429).
- OKUTAN, Çağatay, (2004) "Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı", AÜSBF Dergisi, Sayı: 59-2.
- ORAN, Baskın, (2001) Küreselleşme ve Azınlıklar, 4.B, İmaj Yayınevi, Ankara.
- ORAN, Baskın, (2010) Türkiye'de Azınlıklar-Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İctihat, Uygulama, 6. baskı, İletişim Yayınevi, İstanbul.
- ÖZBUDUN, Ergun, (2012) "Anadilde eğitim mi, anadilin öğretimi mi?" Star, 23.01.2012, www.ozgurcerkes.com/?Syf=26&Syz=94135 (Erişim tarihi: 15.04.2016)
- PAZARCI, Hüseyin, (2011) Uluslararası Hukuk Dersleri, Turhan Yayınevi, Ankara.
- SUR, Melda, (2010) Uluslararası Hukukun Esasları, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- TAŞDEMİR, Hakan ve SARAÇLI, Murat, (2007), "Avrupa Birliği ve Türkiye Perspektifinden Azınlık Hakları Sorunu", Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt:2, No:8, (s.25-35).
- TERZİOĞLU, Süleyman Sırrı, (2007) Uluslararası Hukukta Azınlıklar ve Anadilde Eğitim Hakkı, Alp Yayınevi.
- TURAN, P. Ashıhan, "Türkiye'de Azınlık Hakları ve Demokrasinin Derinleşmesi", <http://www.bilgesam.org> (Erişim tarihi:14.02.2012)
- (VENEDİK KOMİSYONU RAPORU), (2010) Anayasa Değişiklik Yöntemleri Venedik Komisyonu Raporu ve Ülke İncelemeleri, TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, Temmuz-2010.
- WILEY, Terrence G. and WRIGHT, Wayne E., (2004) "Against the Undertow: Language-Minority Education Policy and Politics in the "Age of Accountability", Educational Policy, Num:18, (s.142-168).
- YAĞMUR, Kutlay, (2006), "Batı Avrupa'da Türkçe Öğretiminin Sorunları ve Çözüm Önerileri", Dil Dergisi, Sayı: 134, (s.26-41).